

आईपी
हाच
वीआईपी

ईएसआईसी
चिंतेपासुन मुक्ती

कर्मचारी राज्य बीमा निगम
Employees' State Insurance Corporation

दिलाए कामगारों को
'चिंता से मुक्ति'

कामगारांसाठी मार्गदर्शिका

आपली कामगार राज्य विमा योजना (ESI Scheme) समजून घ्या

कामगार राज्य विमा योजना (ईएसआय स्कीम) ही कामगार राज्य विमा अधिनियमात अंतर्भूत असलेल्या सामाजिक विम्याचे एकात्मिक उपाय आहे. कामगार राज्य विमा अधिनियम, १९४८ मध्ये परिभाषित केलेल्या कर्मचाऱ्यांना आजारपण, प्रसूती/मातृत्व, अपंगत्व तसेच रोजगाराच्या दरम्यान अपघात झाल्याने मृत्यू ओढवल्यास, अशा संकटांपासून वाचवण्यासाठी अवलंबित्वाचा लाभ देणे तसेच विमाकृत व्यक्ती आणि त्यांच्या कुटुंबियांना वैद्यकीय सुविधा पुरवणे, यांसारखे कार्य पूर्ण करण्यासाठी या योजनेची रचना केली आहे. ही योजना जिथे १० किंवा त्याहून जास्त कामगार कार्यरत आहेत अशा कारखाने आणि इतर आस्थापनांना (संस्था) उदा. रस्ते वाहतूक, हॉटेल्स, रेस्टॉरंट्स, सिनेमा, वृत्तपत्र, दुकाने अशा ठिकाणी लागू होते. कारखाने तसेच आस्थापनांचे जे कामगार दरमहा रु. २१०००/- पर्यंत वेतन मिळवतात ते कामगार राज्य विमा अधिनियमान्तर्गत सामाजिक सुरक्षा कवचासाठी साठी पात्र आहेत.

कामगार राज्य विमा योजनेला नियोक्ता आणि कामगार यांनी दिलेल्या योगदानाद्वारे वित्तपुरवठा केला जातो. नियोक्ताने भरावयाच्या योगदानाचा दर कामगारांच्या देय वेतानाच्या ३.२५% आणि कामगारांच्या योगदानाचा दर त्यांना देय वेतानाच्या ०.७५% इतका आहे. दैनंदिन मजुरी म्हणून दररोज रु. १७६/- पेक्षा कमी कमाई करणाऱ्या कामगारांना त्यांच्या योगदानातून सूट देण्यात आली आहे.

नोंदणी (Registration) आणि संबंधित तरतुदी

नियोक्त्याने, एकदा ESIC वेब पोर्टल www.esic.in द्वारे त्यांच्या कारखान्यासाठी/आस्थापनेसाठी ESIC नोंदणी क्रमांक मिळवल्यानंतर, नियोक्ता www.esic.in ह्या वेब पोर्टलवरील नियोक्ता पेजवर लॉग इन करून कामावर लागलेल्या त्यांच्या कामगारांची नोंदणी करू शकतात. प्रथमच नोकरी लागली असल्यास (कामगाराने ह्या नियोक्त्याकडे काम करण्यापूर्वी इतर कोठेही काम केले नसल्यास) नियोक्त्याकडे का.रा.वि. योजनेअंतर्गत कामगार, त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांचे तपशील, त्यांचे राहण्याचे ठिकाण आणि त्यांना ज्या दवाखान्यात वैद्यकीय उपचार घ्यायचे आहेत इ. माहिती भरून ईएसआय योजनेंतर्गत कामगारांची नोंदणी केली पाहिजे, नोंदणी प्रक्रिया एकदा पूर्ण झाल्यावर, कामगारांना एक विमा क्रमांक मिळेल, जो अद्वितीय (युनिक) असेल आणि कामगाराने नोकरी बदलली तरीही आयुष्यभर तोच क्रमांक वैध राहिल. जर कामगाराकडे आधीपासून विमा क्रमांक असेल तर नियोक्त्याने तोच क्रमांक नमुद करून कामगाराचे तपशील अद्ययावत करावेत. कारण प्रत्येक कामगारासाठी विमा क्रमांक अद्वितीय (युनिक) आहे

आणि तो नोकरी बदलल्यावरही आयुष्यभर वैध राहतो. का.रा.वि.योजनेची पूर्ण ऑनलाईन प्रक्रिया www.esic.in या वेबसाइट वर खाली दिलेल्या शीर्षकांच्या अंतर्गत बघता येऊ शकते.

- i) कामगार नोंदणी
- ii) नवीन आईपी (IP) नोंदणी किंवा आधीच नोंदणीकृत
- iii) आईपीचे सर्व संबंधित तपशील भरून डिक्लेरेशन फॉर्म (DF) तयार करणे
- iv) डिक्लेरेशन फॉर्म सबमिट करणे
- v) आईपी क्रमांक तयार करणे

ई-ओळखपत्र (ई-पहचान कार्ड)

नोंदणी झाल्यावर, प्रत्येक विमाधारक व्यक्तीला (IP) 'ई- ओळखपत्र' दिले जाते. या ओळखपत्रावर आईपी चा विमा क्रमांक, नाव आणि कुटुंबातील सदस्यांचे नाव छापलेले असतात. विमाधारक व्यक्तीने या ई-ओळखपत्रावर कौटुंबिक फोटो लावून नियोक्त्याकडून प्रमाणित करून घ्यावा. नंतर सम्बंधित ईएसआय दवाखान्यात / आयएमपी (विमा वैद्यकीय व्यवसायी) कडे जाऊन नोंदणी करावी. आईपी आणि त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांनी नियुक्त केलेल्या का.रा.वि. दवाखान्यांमध्ये आणि रुग्णालयांमध्ये वैद्यकीय सुविधा मिळू शकतात. आपत्कालीन परिस्थितीत, आईपी कोणत्याही ईएसआईसी दवाखान्यात / रुग्णालयात जाऊन उपचार घेऊ शकतात.

का. रा. वि. योजनेअंतर्गत मिळणारे हितलाभ

- आजारपण लाभ (Sickness Benefit)
- अपंगत्व लाभ (Disablement Benefit)
- अवलंबित्वाचा लाभ (Dependents' Benefit)
- मातृत्व लाभ (Maternity Benefit)
- वैद्यकीय लाभ (Medical Benefit)

तसेच, लाभार्थींना दिले जाणारे इतर लाभ पुढीलप्रमाणे आहेत : प्रसूती खर्च, अन्त्येष्टी खर्च, व्यावसायिक पुनर्वसन, शारीरिक पुनर्वसन, बेरोजगारी भत्ता व कौशल्य उन्नयन प्रशिक्षण.

लाभांच्या पात्रता अटी, कालावधी आणि प्रमाण

आजारपण लाभ (Sickness Benefit) :

१. आजारपण लाभ

पात्रता : योगदान कालावधी मध्ये ७८ दिवसांचे योगदान भरले असावे.

कालावधी तसेच लाभांचे प्रमाण : सलग दोन हितलाभ कालावधीमध्ये ९१ दिवसांपर्यंत

दर : सरासरी दैनंदिन वेतानाच्या ७०% .

२. वर्धित आजारपण लाभ (पुरुष नसबंदी/ महिला नसबंदी साठी) :

(Enhanced S. B. For Vasectomy/Tubectomy) :

पात्रता : संलग्न योगदान अवधीत ७८ दिवसांचे योगदान भरलेले असावे.

कालावधी तसेच लाभांचे प्रमाण : महिला नसबंदी साठी १४ दिवस आणि पुरुष नसबंदीसाठी

७ दिवस, वैद्यकीय सल्ल्यानुसार वाढवला जाऊ शकतो.

दर : सरासरी दैनंदिन वेतानाच्या १००% .

३. विस्तारित आजारपण लाभ (Extended S. B.)

पात्रता : ३४ निर्दिष्ट दीर्घकालीन रोगांसाठी, सलग चार योगदान कालावधीत किमान १५६ दिवसांच्या योगदानासह दोन वर्षांसाठी सतत विमापात्र रोजगार

कालावधी तसेच लाभांचे प्रमाण : दोन वर्षांच्या कालावधीत १२४ दिवस, वैद्यकीय सल्ल्यानुसार ही मुदत दोन वर्षांपर्यंत वाढवली जाऊ शकते.

दर : सरासरी दैनंदिन वेतनाच्या ८०%

अपंगत्व लाभ (Disablement Benefit) :

१. अस्थायी अपंगत्व लाभ (Temporary Disablement Benefit) :

पात्रता : रोजगारातील दुखापतीमुळे आलेल्या अपंगत्वासाठी, विमापात्र रोजगारात प्रवेश केल्याच्या पहिल्या दिवसापासून.

कालावधी व लाभांचे प्रमाण : तात्पुरते अपंगत्व असेपर्यंत

दर : सरासरी दैनंदिन वेतानाच्या ९०%

२. स्थायी अपंगत्व लाभ (Permanent Disablement Benefit) :

पात्रता : रोजगारातील दुखापतीमुळे आलेल्या अपंगत्वासाठी, विमापात्र रोजगारात प्रवेश केल्याच्या पहिल्या दिवसापासून

कालावधी व लाभाचे प्रमाण : संपूर्ण आयुष्यासाठी

दर : कायमस्वरूपी पूर्ण अपंगत्वासाठी- सरासरी दैनंदिन वेतानाच्या ९०%

कायमस्वरूपी आंशिक अपंगत्वासाठी - वैद्यकीय मंडळाने निर्धारित केल्यानुसार कमाई क्षमतेच्या नुकसानाच्या प्रमाणात

आश्रितजन हितलाभ (Dependants' Benefit) :

पात्रता : रोजगाराच्या दुखापतीमुळे मृत्यू झाल्यास विमापात्र रोजगारात प्रवेश केल्याच्या पहिल्या दिवसापासून

कालावधी आणि लाभाचे प्रमाण : विधवेच्या संपूर्ण आयुष्यासाठी किंवा तिचा पुनर्विवाह होईपर्यंत, अवलंबून असलेल्या मुलासाठी वयाच्या २५ वर्षांपर्यंत, अविवाहीत मुलीसाठी तीच्या विवाहापर्यंत, आश्रित पालक इत्यादींना अटीनुसार.

दर : सरासरी दैनंदिन मजुरीपैकी ९०% जे सर्व अवलंबितांमध्ये निश्चित प्रमाणात विभागले जाईल.

मातृत्व हितलाभ (Maternity Benefit) :

पात्रता : मागील दोन योगदान अवधी मध्ये ७० दिवसांचे अंशदानाचा भुगतान.

कालावधी आणि लाभाचे प्रमाण : प्रसूती असल्यास २६ आठवड्यांपर्यंत. गर्भपात असल्यास ६ आठवड्यांपर्यंत. गर्भावस्था, प्रसूती, गर्भपात यांमुळे आलेल्या अस्वस्थतेच्या परिस्थिती मध्ये वैद्यकीय सल्ल्यानुसार १ महिन्यांपर्यंत वाढवला जाऊ शकतो.

दर : सरासरी दैनंदिन वेतनाच्या १००%.

वैद्यकीय लाभ (Medical Benefit) :

पात्रता : विमापात्र व्यक्ती तसेच त्यांच्या कुटुंबियांना विमापात्र रोजगारात प्रवेश केल्याच्या पहिल्या दिवसापासून 'वाजवी वैद्यकीय सेवा'.

कालावधी आणि लाभाचे प्रमाण : विमापात्र रोजगारात टिकून असेपर्यंत त्यांची संपूर्ण वैद्यकीय देखरेख. का. रा. वि. योजनेअंतर्गत वैद्यकीय लाभ आता मृत/सेवा निवृत्त/अधिवर्षिता प्राप्त विमाधारक व्यक्तीची विधवा/पत्नी/पती त्याचबरोबर कायमस्वरूपी अपंगत्वामुळे ज्या विमापात्र

व्यक्तीची नोकरी सुटली आहे त्यांची विधवा/पत्नी/पती आणि विमापात्र व्यक्तीची विधवा ज्यांना आश्रित लाभ मिळत आहे त्यांनाही देण्यात येईल.

इतर लाभ (Other Benefits) :

१. प्रसूती खर्च (Confinement Expenses)

पात्रता : विमाकृत महिला किंवा विमाकृत व्यक्तीची पत्नीला जर प्रसूतीसाठी का. रा. वि. योजनेअंतर्गत आवश्यक वैद्यकीय सुविधा उपलब्ध नसतील तर.

कालावधी आणि लाभाचे प्रमाण : केवळ दोन प्रसूतीपर्यंत

दर : रु. ७५००/- प्रती प्रसूती

२. अन्त्येष्टी खर्च (Funeral Expenses) :

पात्रता : विमापात्र रोजगारात प्रवेश केल्याच्या पहिल्या दिवसापासून

कालावधी आणि लाभाचे प्रमाण : विमाकृत व्यक्तीच्या अंत्यसंस्कारांच्या वेळी झालेल्या खर्चासाठी

दर : वास्तविक खर्च कमाल रु. १५०००/- च्या अधीन आहे.

३. व्यावसायिक प्रशिक्षण (Vocational Training) :

पात्रता : रोजगातील दुखापतीमुळे आलेल्या शारीरिक अपंगत्वाच्या परिस्थितीमध्ये.

कालावधी आणि लाभाचे प्रमाण : व्यावसायिक प्रशिक्षण चालू असेपर्यंत

दर : वास्तविक प्रभारित शुल्क किंवा रु. १२३/- दररोज, जे अधिक असेल ते

४. शारीरिक पुनर्वसन (Physical Rehabilitation) :

पात्रता : नोकरीतील दुखापतीमुळे आलेल्या शारीरिक अपंगत्वाच्या परिस्थितीमध्ये.

कालावधी आणि लाभाचे प्रमाण : एखाद्या कृत्रिम अंग केंद्रात व्यक्ती दाखल असेपर्यंत

दर : सरासरी दैनंदिन वेतनाच्या १००%

५. बेरोजगारी भत्ता - राजीव गांधी श्रमिक कल्याण योजना (रा.गा.श्र.क.यो.)

(Unemployment Allowance - RGSKY) :

पात्रता : कारखाना बंद पडल्यामुळे, कामगार कपातीमुळे किंवा गैर रोजगार दुखापतीमुळे आलेले कायमस्वरूपी शारीरिक अपंगत्व यांसारख्या अनैच्छिक कारणांनी नोकरी गेल्यास, रोजगार दुखापतीच्या आधी कमीतकमी ३ वर्षे त्यांच्याद्वारे योगदान भरलेले/ देय असावे.

कालावधी आणि लाभाचे प्रमाण : पूर्ण आयुष्यात जास्तीत जास्त २४ महिन्यांपर्यंत

दर : सरासरी दैनंदिन वेतनाच्या ५०%

६. रा.गां.श्र.क. योजने अंतर्गत कौशल्य उन्नयन प्रशिक्षण (Skill up gradation training under RGSKY)

पात्रता : कारखाना बंद पडल्यामुळे, कर्मचारीकपातीमुळे किंवा गैर रोजगार दुखापतीमुळे आलेले कायमस्वरूपी शारीरिक अपंगत्व यांसारख्या अनैच्छिक कारणांनी नोकरी गेल्यास, रोजगार दुखापतीच्या आधी कमीत कमी ३ वर्षे त्यांच्याद्वारे योगदान भरलेले/ देय असावे.

कालावधी आणि लाभाचे प्रमाण : जास्तीत जास्त ६ महिन्यांच्या अवधी.

अतिविशिष्ट (सुपर स्पेशलिटी) उपचार

अतिविशिष्ट उपचारांसाठी पात्रता : विमापात्र व्यक्ती (स्वतः) साठी विमापात्र नोकरीच्या ६ महीने (कमीत कमी ७८ दिवसांचे योगदान भरल्यावर) आणि त्यांच्या कुटुंबियांसाठी विमाकृत व्यक्ती द्वारा विमापात्र नोकरीच्या एक वर्ष (कमीत कमी १५६ दिवसांचे योगदान भरल्यावर) एवढी आहे. अतिविशिष्ट उपचारांसाठी रोगी व्यक्तीची पात्रता आयपी पोर्टलवर विमाकृत व्यक्तीच्या नोंदणी दिनांकावरून निर्धारित केली जाईल.

सेवानिवृत्तीनंतर लाभ

एखादी विमाधारक व्यक्ती जी किमान ५ (पाच) वर्षांपर्यंत विमापात्र राहिल्यानंतर, सेवानिवृत्तीचे वय पूर्ण झाल्यावर विमापात्र नोकरी सोडतो किंवा स्वेच्छानिवृत्ती योजनेअंतर्गत निवृत्त होतो किंवा मुदतपूर्व सेवानिवृत्ती घेऊन विमापात्र नोकरी सोडत असेल तर त्यांना एक वर्षासाठी आंशिक योगदान रु. १२०/- (एकशे वीस रुपये मात्र) भरून व आवश्यक ते कागदपत्रे दिल्यावर त्यांना स्वतःसाठी व स्वतःच्या जोडीदारासाठी वैद्यकीय लाभ मिळवता येऊ शकतो. जर विमापात्र व्यक्तीचा मृत्यु झाला तर त्याच्या जोडीदारास योगदान भरलेल्या उर्वरित कालावधीपर्यंत वैद्यकीय लाभ मिळू शकतो आणि पुढील कालावधीसाठी दरवर्षी योगदान रु. १२०/- (एकशे वीस रुपये मात्र) भरून वैद्यकीय लाभ मिळवणे चालू ठेवू शकतो.

सेवानिवृत्ती वय पूर्ण झाल्यावर नोकरी सोडण्याच्या किंवा कायमस्वरूपी दुखापतीमुळे नोकरीवर जाण्यास असमर्थ ठरण्याच्या दिवसापर्यंत समान योगदान भरल्यावर हा वैद्यकीय लाभ त्या विमाकृत व्यक्ती आणि त्यांचा जोडीदारासाठी देखील मान्य आहे ज्यांना नोकरीतील दुखापतीमुळे कायमस्वरूपी अपंगत्व आल्यामुळे नोकरी सोडावी लागली आहे.

लोकांच्या तक्रारीचे निवारण

का.रा.वि.योजनांच्या सम्बन्धी अधिक माहितीसाठी कोणतीही व्यक्ती किंवा संस्था का. रा. वि. नि. वेबसाइट www.esic.nic.in, www.esic.in वर लॉग इन करू शकता किंवा का. रा. वि. नि. कार्यालय/ संस्थापनाच्या अधिकाऱ्याशी संपर्क साधू शकता. तक्रार असल्यावर खाली दिलेल्या अधिकाऱ्यांपैकी कोणाही एकी कडे लिखित स्वरूपात, फोन वरून, टपालद्वारे, ईमेलद्वारे किंवा व्यक्तिगत स्वरूपातही दिली जाऊ शकते.

शाखा कार्यालय स्तर	: शाखा कार्यालय प्रबंधक
औषधालय स्तर	: विमा चिकित्सा अधिकारी प्रभारी
हॉस्पिटल स्तर	: वैद्यकीय अधिक्षक/ उप वैद्यकीय अधिक्षक
क्षेत्रीय/ उप क्षेत्रीय कार्यालय स्तर	: १) क्षेत्रीय निर्देशक २) निर्देशक/संयुक्त निदेशक (प्रभारी) ३) लोक तक्रारी निवारण अधिकारी

अस्वीकरण : हि पुस्तिका केवळ माहितीसाठी आहे. याला कायदेशीर दस्तऐवज मानता येणार नाही.

Disclaimer : This booklet is for information purposes only. It cannot be consider a legal document.

क.रा.बी.नि.
E.S.I.C.

कर्मचारी राज्य बीमा निगम

Employees' State Insurance Corporation

श्रम एवं रोजगार मंत्रालय,

भारत सरकार

Ministry of Labour & Employment,

Government of India

उप क्षेत्रीय कार्यालय, पुणे

पंचदीप भवन, स.नं. 689/690, बिबवेवाडी, पुणे - 411037

E-mail : dir-pune@esic.nic.in Website : www.esic.nic.in

Tel. : 020-24211138 / 39